

CEMİL MERİÇ • Işık Doğudan Gelir

İletişim Yayınları 1343 • Cemil Meriç Bütün Eserleri 11

ISBN-13: 978-975-05-0624-6

© 2008 İletişim Yayıncılık A. Ş. / 1. BASIM

1-15. Baskı 2008-2021, İstanbul

16. Baskı 2022, İstanbul

17. Baskı 2022, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Begüm Güzel

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CEMİL MERİÇ

Işık Doğudan Gelir

(Ex Oriente Lux)

YAYINA HAZIRLAYAN

Mahmut Ali Meriç

CEMİL MERİÇ 1916'da Hatay'da doğdu. Ailesi Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'dan göçmüştü. Fransız idaresindeki Hatay'da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi'nde okudu. Tercüme bürosunda çalıştı, ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü yaptı. 1940'ta İstanbul Üniversitesi'ne girip Fransız Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, İngilizceyi anlıyor, Arapçayı, kendi ifadesiyle, "söktüyor"du. Elazığ'da (1942-45) ve İstanbul'da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941'den başlayarak *İnsan*, *Yücel*, *Gün*, *Ayın Bibliyografyası* dergilerinde yazmaya başladı. İstanbul Üniversitesi'nde okutmanlık yaptı (1946-63), Sosyoloji Bölümü'nde ders verdi (1963-74). 1955'te, gözlerindeki miyopinin artması sonucu görmez oldu, ama olağanüstü çalışma ve üretme temposu düşmedi. Çeşitli dergilerde yazıları yayımlandı. *Hisar* dergisinde "Fildişi Kuleden" başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974'te emekli oldu ve yılların birikimini art arda kitaplaştırmaya girişti. 1984'te, önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi, 13 Haziran 1987'de vefat etti. İlk telif eseri Balzac üzerine küçük bir incelemeydi. *Hint Edebiyatı* (1964) daha sonra *Bir Dünyanın Eşiğinde* başlığıyla iki kez daha basıldı. *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist*, 1967'de çıktı. 1974'ten sonra yayımlanan kitapları şunlardır: *Bu Ülke* (1974, 5 baskı), *Umrandan Uygurluğa* (1974, 2 baskı), *Mağaradakiler* (1978, 3 baskı), *Kırk Ambar* (1980), *Bir Facianın Hikâyesi* (1981), *Işık Doğudan Gelir* (1984), *Kültürden İrfana* (1985). Balzac'tan yaptığı çevirilerin ilki 1943'te yayımlandı. Fransız edebiyatından yaptığı çevirilerin yanı sıra, Uriel Heyd'in *Ziya Gökalp, Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (1980), Thornton Wilder'in *Köprüden Düşenler* (1981) ve Maxime Rodinson'un *Batı'yı Büyüleyen İslâm* (1983) adlı eserlerini de Türkçeye kazandırdı. İletişim Yayınları Cemil Meriç'in "Bütün Eserleri"ni toplu halde basarken, daha önce yayımlanmamış üç kitabını daha yayımladı: *Jurnal 1* (1992), *Jurnal 2* (1993), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (1993). "Bütün Eserleri" dizisinde "gözden geçirilmiş yeni baskı"sı yapılan kitaplar ise şunlardır: *Bu Ülke* (1992), *Bir Dünyanın Eşiğinde* (1994), *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist* (1995), *Umrandan Uygurluğa* (1996), *Mağaradakiler* (1997), *Kırk Ambar 1 - Rümuz-ül Edeb* (1998), *Kırk Ambar 2 - Letçe-t-ül Hakayık* (2006), *Işık Doğudan Gelir* (2008). Cemil Meriç'in Bütün Eserleri 2013'te yayımlanan *Kültürden İrfana*'yla 12 ciltlik bir külliyat olarak tamamlandı. Cemil Meriç'in "Bütün Çevirileri" kapsamında Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*, *Ferragus*, *Otuzundaki Kadın*, *Kibar Fahişelerin İhtişam* ve *Sefaleti* adlı romanları, Victor Hugo'nun *Marion de Lorme* ve *Hernani* adlı oyunları ile Maxime Rodinson tarafından kaleme alınan *Batı'yı Büyüleyen İslâm* İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
<i>Medeniyetlerin Defter-i Âmâli: Ansiklopediler</i>	21
I - BATI'DA ANSİKLOPEDI	21
Bir Türün Tarih Öncesi.....	21
Zamanımız Ansiklopediden Ne Anlıyor?.....	22
On Sekizinci Asır Ansiklopedisi, Yahut... ..	24
On Dokuzuncu Asırda Ansiklopedi.....	39
Yirminci Asra Gelinece.....	41
II - İSLÂM'DA ANSİKLOPEDI	47
İslâm Dünyasında Yazılan Tek Ansiklopedi:	
<i>İhvan-ı Safa Risaleleri</i>	52
Hüseyin Nasır'ın Eserinde İhvan-ı Safa.....	70
<i>İslâm'da Kozmolojik Doktrinler</i>	91
Vahiy Karşısında İnsan ve Kâinat.....	99
<i>Muhteşem Bir Abide: Doğu Kütüphanesi</i>	109
<i>Bible Yahut Kitab-ı Mukaddes</i>	117
BAŞLARKEN	117
<i>Kitab-ı Mukaddes Çevirileri</i>	119
Bible mi Kitab-ı Mukaddes mi?.....	123

I - ESKİ AHID.....	128
Tarihî Yazılar.....	128
Hâkimler; Krallar Devri.....	131
1) Pentatök.....	136
<i>Pentatök Eleştirilerinin Gelişmesi</i>	136
<i>Belgeler Teorisi</i>	138
<i>a - Yahveci Gelenek</i>	139
<i>b - Elohacı Gelenek</i>	140
<i>c - Din Adamlarının Geleneği</i>	140
<i>d - Hukuk ve Tarih</i>	140
2) Nebiler.....	141
3) Şairane ve Hâkimane Yazılar.....	144
4) Apokrifler.....	146
II - YENİ AHID.....	148
1) İnciller.....	149
2) Havarilerin İşleri.....	150
3) Resullerin Mektupları.....	151
III - KANON VE METİNLER.....	152
1) <i>Eski Ahid'de Kanon</i>	153
<i>a - Yahudi Kanon'u</i>	153
<i>b - Hıristiyan Kanon'u</i>	155
<i>c - Eski Ahit'in Metinleri</i>	157
2) <i>Yeni Ahid'in Kanon'u</i>	158
<i>a - Kanon ve Gelenek</i>	158
<i>b - Kabul Edilen Kitaplar</i>	160
<i>c - Tartışılan Kitaplar</i>	160
EK 1: İBRANİ EDEBİYATI.....	161
EK 2: HIRİSTİYANLIĞIN MENŞELERİ.....	165
EK 3: KİTAB-I MUKADDES KANONU.....	168
<i>a - Bible'deki Kitaplar</i>	170
<i>b - Apokrifler</i>	173
<i>c - Yeni Ahid</i>	173
<i>d - Bible'e Alınmayan Değerli Kitaplar</i>	175
<i>e - Kitab-ı Mukaddes Cemiyetleri</i>	175
EK 4: KİTAB-I MUKADDES, KUR'AN VE BİLİM.....	176

Ex Oriente Lux	179
I - İNSANLIĞIN KİTAB-I MUKADDESİ.....	180
II - DOĞU MABETLERİ.....	185
IŞIK DOĞUDAN GELİR.....	190
Akıl mı Cinnet mi?	195
I - CİNNETE METHİYE.....	195
II - BATI'YA GÖRE AKIL.....	203
III - İSLÂM'A GÖRE AKIL.....	219
IV - İSLÂM YAZARLARINDA AKIL.....	237
UZUN SÖZÜN KISASI.....	244
Batı'da ve Doğu'da Hermetik Düşünce	245
I - HERMETİK KİTAPLAR.....	245
II - HERMES'TEN İDRİS'E.....	252
III - CABİR İBN HAYYAN VE İLM-İ SİMYA.....	258
İslâm'da Tercüme	263
İbn Haldun ve...	271
I - İBN HALDUN VE ARAP DÜNYASI.....	274
II - BİZE GELİNCE.....	277

Sunuş

“Yeniye, ancak eskinin yerini aldığı ölçüde anlayabiliriz.”

Henri Bergson

Cemil Meriç’in *Işık Doğudan Gelir ve Kültürden İrfana* adlarını taşıyan son iki kitabında yer alan yazıların bir kısmı, çıkması planlanan ve kendisinin de bazı maddelerini kaleme almayı kabul ettiği bir “İslâm Ansiklopedisi” için, 1981 yılının başından itibaren yaptığı çalışmaların elden geçirilmiş halidir. Ansiklopedi’nin yayımlanmasından vazgeçilmesi üzerine bu maddelerden bazıları, önce birer makale halinde dönemin gazete veya dergilerinde, sonra da son iki kitabında kullanılmış, çoğu bir ansiklopedi maddesi olmanın ötesinde, oldukça hacimli birer çalışmaya dönüşmüştür. Böylece, “anarşi” ve “anomi” maddeleri, *Bir Facianın Hikâyesi*’nde, “Anarşi, Terör, Anomi” başlığı altında incelenmiş; “ansiklopedi”, “Bible”, “akıl” maddeleri, *Işık Doğudan Gelir*’de “Medeniyetlerin Defter-i Âmâli: Ansiklopediler”, “Bible yahut Kitab-ı Mukaddes”, “Akıl mı Cinnet mi?” başlıkları altında ele alınmış; “agnostisizm”, “ateizm” ve “Abélard” maddeleri, *Kültürden İrfana*’da, “İnsanlığın son sözü Agnostisizm mi?”, “Ateizm nedir?”, “Abélard ile Héloise” başlıkları altında yer almıştır; daha önce bir gazete makalesi olarak değerlendirilen

ve bir konferansa konu olan “akademi” maddesi ile “abes” ve “aliénation” maddeleri ise bu kitaplarda kullanılmamıştır.

1983 Mart ayında Pınar Yayınları'na bir kitap vermeyi kabul eder Cemil Meriç. Başlangıçta “Dağarcıktan” ismiyle çıkması düşünülen kitap, sonunda *Işık Doğudan Gelir* adını alır. Bunda önemli bir etken de, kitaptaki “Ex oriente Lux” yazısıdır kuşkusuz. Kitaba girecek yazılar seçilir, eksik olanlar tamamlanır, yenileri kaleme alınır. Sıra tashihlere gelir, kimi yazılara bibliyografyalar eklenir ve kitap 1984 yılının nisan ayı sonlarında basılarak piyasaya çıkar.

Kitapta toplam dokuz yazı bulunmaktadır, bunlardan üç tanesi kitabın üçte ikisini oluşturacak kadar uzun ve kapsamlı çalışmalardır.

Cemil Meriç eserine “medeniyetlerin defter-i âmâli” olan ansiklopedileri ele alarak başlar. Kendisinin de sık sık başvurduğu, aklın değerine iman eden, gelenekleri, tecrübenin ve rasyonel tenkidin süzgecinden geçiren, peşin hükümleri sorgulayan ansiklopedilerdir bunlar. Her yüzyıla damgasını vuran büyük ansiklopediler vardır Cemil Meriç'e göre: On sekizinci yüzyılda *Onsekizinci Yüzyıl Ansiklopedisi*, on dokuzuncu yüzyılda *Büyük Ansiklopedi* ve yirminci yüzyılda *Fransız Ansiklopedisi*. On sekizinci yüzyılda Diderot'nun başkanlığında yayımlanan *Onsekizinci Yüzyıl Ansiklopedisi*'ni tanıtır önce Cemil Meriç. Diderot'ya göre: “Dil, yeni bir düzene kavuşturulmadıkça düşünce de yenileşemez. Bütün ümitlerimizimizin temeli dil. O istikrara kavuşmaz ve gelecek nesillere bütün kemaliyle aktarılamazsa, yazdıklarımızın yarımından nasıl emin olabiliriz?” Bu Ansiklopedi ilk defa “insan bilgisinin pozitif bir terkiibini yapmış, maddî ilimlerin objektif ve tecrübî özünü ortaya çıkararak müstakbel araştırmaların ve düşüncelerin malzemesini hazırlamıştır” (R. Hubert). *Büyük Ansiklopedi*'ye gelince. On dokuzuncu yüzyılın özelliği, eski inanç biçimleri ile felsefî zihniyet arasındaki kavgadır, mo-